

המרגלים

אשכול יוסף

מאוצרותיו הרבי יוסף זוי סימן טוב שליט"א
מוזבר הספרים "כרם יוסף" ושא"ס פניה"ק ירושלים תובב"א

מה בין מרגלי משה למרגלי יהושע?

צ"ב מה בין מרגלי משה שיצאו לרגל את הארץ ולבסוף עשרה מהם הקדיחו תבשילם, וחטאו והחטיאו את ישראל, וגרמו בכיה לדורות, ואילו מרגלי יהושע שהלכו לרגל את יריחו כדי לכבוש את הארץ, לא חטאו ועמדו בצדקותם והסידותם, ואדרבה עשו מלאכתם נאמנה?

ביאור א'

הנה יש שחילקו, שמרגלי משה היו רבים, ורבו דעותיהם, משא"כ מרגלי יהושע, שהיו רק שנים לבדם, כלב ופנחס. אך איני מבין חילוק זה, דאדרבה אם מתחילה היו צדיקים, כמ"ש רש"י עה"פ "כולם אנשים", כל אנשים שבמקרא לשון חשיבות, ואותה שעה כשרים היו, וע"ע בכלי יקר שלכך אמר הקב"ה למשה בחר "לך" שתבדוק אחריהם ברוה"ק שהם צדיקים, כי רוב העולם טועים באנשים חנפים המראים עצמם כשרים ולובשין אדרת שער למען כחש, ועל כן אמר "לך אנשים", דוקא אותן שהם בעיניך אנשים חשובים, ולא אותן שהם אנשים בעיני זולתך. א"כ עצם היותם רבים, הוי סיבה למי שנמנה חבירו לדבר מצוה, ואינו דומה מצוה הנעשית ביחיד לנעשית ברבים, וכיון שהם רבים יכולים להתפלל וללמוד בציבור, ולהנות זה לזה בעצה טובה.

ביאור ב'

עוד ראיתי מחלקים, שמרגלי משה באו אחר שהעם ביקש לתור את הארץ, והקב"ה אמר למשה שלח לך לדעתך, אבל אני איני מצווח בדבר, משא"כ יהושע שלח מרגלים ע"פ ציווי השי"ת, והמרגלים נשלחו לא מתוך רצון העם, אלא ע"פ ציווי יהושע. והגם שטעם זה נפלא, אמנם עדיין צ"ב מאחר וסוף סוף נשלחו ע"י משה, וגם למ"ד שהיו מתחילה צדיקים כנ"ל, צ"ב מה נשתנו מרגלי יהושע מרגלי משה.

ביאור ג'

עוד טעם נפלא שמעתי מידידי הגאון רבי נתנאל אוהנה שליט"א בשם המפרשים, דבשונה מהמרגלים ששלח משה, שהלכו אחרי החומריות, ונטלו עמם מפירות הארץ, חוץ מכלב ויהושע שלא נטלו עמם כמ"ש בגמרא (סוטה לד.), לכן בלכתם אחר התאוות נכשלו והוציאו דיבת הארץ רעה, משא"כ המרגלים ששלח יהושע, שהיו מרגלי חרש כמ"ש בנביא, מלשון חרש (ע"ש ברש"י), שלא הלכו אחר התאוות, ודבקו ליבם בהשי"ת, לכן לא הלכו אחר תאוות ליבם, ולא חטאו. ויש בנותן טעם, להביא בזה מ"ש רבינו בחיי (בראשית כ"ה), עה"פ "ויהי עשו איש יודע ציד איש שדה ויעקב איש תם יושב אהלים", בגנות התאוות, עש"ב וקחנה לכאן.

המשך בעמוד 4

"ש"לחזו לך אנשים ויתרו את-ארץ פְּנֵיךְ"

שליח המוסד שהולך לרגל בשטח האויב האם רשאי לחלל שבת ולאכול נבילות שלא יבחינו בו משום פקו"נ?

שאלה:

נשאלתי בנוגע לאנשי שב"כ ומסתעריבים, שהולכים לרגל בשטחי האויב, להביא מידע להצלת חיים. והנה בירידתם להתגורר בין הגויים, נטמעים בתוכם ונדמים להם בכל מיני דימוי שלא יבחינו בהם שהם שלוחי המוסד, ואוכלים עמם נבילות וטריפות, ונאלצים לעבור על כל מיני איסורים, ועי"כ מפרים מזימות האויב ומסכלים פיגועים, האם ע"פ ההלכה הדבר מותר, כיון שכל מטרתם להציל נפשות ישראל ממוות?

תשובה:

כאשר יש חשש סכנה בהווה, הדבר פשוט שמותר להידמות להם בכל מיני דימוי, ואם יש גם צורך ממשי באכילת נבילות וטריפות וחילול שבת, כאשר באמת הדבר נדרש וא"א בעניין אחר, יש מקום להתיר.

אולם כשאין חשש סכנה ידועה, אלא רק הליכה לרגל בשטח האויב, שאולי תהיה למחבלים בעתיד כוונה לבצע פיגועים או מלחמה וכדומה, באופן כזה א"א להתיר. ויש לעשות שאלת חכם על כל מקרה לגופו.

בכל אופן ובכל מקרה, גם כאשר יש סכנה ממשית בהווה, וכוונתו להידמות לגויים כדי להציל נפשות, אין היתר בדבר לישא גויה.

מקורות:

ניתוחי מתים בשביל הצלה עתידית

במסכת נדה (מ:): איתא, תניא אבא שאול אומר קובר מתים הייתי, והייתי מסתכל בעצמות של מתים, ומבואר שם שהיה מסתכל כדי להבחין עפ"ז ענייני רפואה, ויש שרצו להביא ראיה מזה שמותר לנתח מתים בשביל רפואה עתידית, שאל"כ היאך אבא שאול הבחין בעצמות מבלי שחתך את הבשר החופה מעליהם.

ובהגהות שכר טוב תירץ שאבא שאול הבחין בדבר ע"י ליקוט עצמות. ודוחק, כי מלשון אבא שאול שהיה קובר מתים ומסתכל בעצמות, משמע בעצמות של מתים ממש, ולא ע"י ליקוט עצמות בעלמא. גם מה שדחו שפעמים כבר בחיים הבשר מתפורר ונופל, ובחולים אלו היה מסתכל לאחר מיתתם, גם זה דוחק.

ולפענ"ד לק"מ כי מלבד די"ל בפשטות שמי שבשרו כחוש ניתן להבחין בעצמותיו, זאת ועוד משמע במשנה מו"ק ובירושלמי שם שבזמנם היו מניחים הבשר עד שירקב בקבר מסויים, ואח"כ היו מלקטים עצמות כולם לקברי אבותם, וא"כ י"ל בפשטות שע"כ היה מבחין בעצמות. זאת ועוד צ"ע שמא ראה והבחין כן בעצמות רשעים או גויים.

והנה הפוס' חקרו אם מותר לנתח מתים בשביל ללמוד דרכי הרפואה וכדומה, לצורך הצלת נפשות בעתיד, והביאו ראיה מחולין (פ:). דאמר רב כהנא שדין רוב נלמד מהורג את הנפש, דאמר רחמנא קטליה, וליחוש דלמא טרפה הוא! אלא לאו משום דאמרין זיל בתר רובא.

ומקשה הגמ', כי תימא דבדקינן ליה, הא קא מינוול, וכי תימא משום איבוד נשמה דהאי נינווליה, כלומר שלא להמית את הרוצח בחינם נבדוק למת, ניוחש שמא במקום סייף נקב הוה. ועל כרחך דלא יעזור בדיקה, אלא הורגים את הרוצח מכה רוב. ולכאור' מוכח מכאן שבשביל פקו"נ שקיים לפנינו מותר לנתח ולנוול את המת.

אך בשו"ת נודע ביהודה (פניני י"ד סי' ר"ה), דוחה שניוול זה הוא לכבודו של הנרצח, וכל מה שהוא לכבודו אין בו משום ניוול. ויל"ע אם הריגת הרוצח הוא כבוד הנרצח, דלכאור' גזה"כ הוא להרוג את הרוצח, ואינו עניין לכבוד, וקצת ראייה לדבר שאף מי שרצח קטן חייב מיתה, אע"פ שקטן אינו בר כבוד כמבואר בגמרא במגילה (דף טז), ואטו מי שיצווה שלא להמית את רוצחו, נקל בכך. ואף גואל הדם שהותר לו להמית את הרוצח בשגגה, ה"ז היתר גזה"כ או רק מפני כי יחס ליבו, ולא משום כבוד הנרצח, שהרי הרג בשוגג. ועוד אטו מי שאביו רצחו וכדומה, וכי כבוד הוא לו שירצחו את אביו ג"כ. ועוד דמלשון הגמרא מוכח, שהבדיקה תעשה לא בשביל כבוד הנרצח, אלא אדרבה בשביל הצלת הרוצח ממייתה.

אמנם למעשה, הנודע ביהודה מסכים להיתר לנתח במקום שההצלה לפנינו, שהרי אפי' ספק הצלת נפשות דוחה שבת וכדו' כמבואר ביומא (פ"ב), ודוקא ביש ספק סכנת נפשות לפנינו כגון חולה או נפילת גל, אבל לנתח מתים כשאין כאן חולה הצריך לזה, רק שרוצים ללמוד חכמה זו להשכיל לעתיד, ודאי דלא דחינן משום חשש קל זה שום איסור תורה, או אפילו איסור דרבנן, שאל"כ יהיה כל מלאכת הרפואות שחיקת ובישול סמנים והכנת כלי איזמל להקזה מותר בשבת שמא יזדמן היום או בלילה חולה שיהיה צורך לזה, וקשה לחלק בין חשש לזמן קרוב לזמן רחוק, ומסיים הנו"ב שהרי אף האומות לא מנתחים לולא רשות המת, הרי שלא נוהגים בזה כפקו"נ, וחלילה להיתר זאת. וכן העלה בשו"ת חת"ס (פ"ב י"ד ע"ג) שכל שאין כאן פ"נ, יש בנייתוחי מתים משום איסור הנאה ואיסור ניוול המת.

וכ"כ מרן החזו"א (יו"ד סימן קמ"ח), וביאר שכמו שבשעת שלום אסור לעשות כלי זין בשבת על סמך שבעתיד יצטרכו לו משום פקו"נ, דא"כ אפשר לבטל את כל התורה כולה, אלא לא מקרי ספק פקו"נ בדברים עתידיים, שבהוה אין להם כל זכר, ובאמת שאין אנו בקיאים בעתידות, ופעמים שמה שחשבונם להצלה מתהפך לרועץ.

ולפי"ז נראה דהוא הדין בנידו"ד, שכיון שאין בהוה סכנת מחבלים ושונאי ישראל, אין היתר לאותם אנשי שב"כ ומסתערבים מלכתחילה ללכת ולהיטמע ביניהם, ולעבור על איסורי דאורייתא או דרבנן, כדי שלא יכירו בהם שהם יהודים, וכמבואר בנודע ביהודה ובחת"ס כנ"ל.

ואמנם אם הדבר היה נעשה בעת מלחמה, כאשר ח"ו נתונים בסכנה ממשית בכל רגע נתון, ולשם כך הולך בין הגויים להידמות להם, לרגל ולהביא מידע להצלת נפשות כנ"ל, פשוט שהדבר מותר, ואפי' לחלל שבת ולאכול נבילות וטריפות משום פקו"נ. אמנם כשהדבר נעשה מבעוד מועד, כאשר אין סכנה בהוה, והחשש הוא רק מפני העתיד, נראה לכאור' נראה מסברא שאסור שהרי אין עתה לפנינו מצב פקו"נ.

וכן מוכח ממ"ש בשבת (ק"ט). מאימתי פתיחת הקבר להתיר חילול שבת ליולדת, ונתנו שם כמה שיעורים, ומוכח שכל שזמן זה לא הגיע, אע"פ שעומד בסמוך לזמן זה, עדיין אין היתר לחלל שבת עבור היולדת, בדברים שנוגעים לרפואתה אח"כ משא"כ כשמתחילה ללדת, הרי דינה כחולה שיש בו סכנה להתיר כל הנדרש.

אלא שיל"ע דהנה עצם ההליכה לבין הגויים אינה גובלת באיסור, ואם אחרי שהלך והתיישב כבר ביניהם, מוכרח לאכול נבילות וטריפות או לחלל שבת כדי שלא יבחינו בו שהוא יהודי, ולא יוכל להימלט ויהרגוהו, לכאור' בכה"ג יש מקום להתיר משום פקו"נ, מבלי קשר למה שהוא עוסק בהצלת נפשות, דיש לו עצמו פקו"נ, ובודאי

שצ"ע בזה בכל מקרה לגופו, ובכל גוונא ג"כ אין בזה היתר גורף להתיר לכל א' ולהתיר כל איסורים, ואמנם עדיין יל"ע שמ"מ גם אחרי שהלך והתיישב עמהם, מיד יש עליו חיוב לעזוב מקומו בין הגויים, כדי שלא לעבור על ד"ת, כיון שיכול להסיר מעצמו האונס, ובפרט שהלך לשם בידועו שיאלץ לעבור על ד"ת, א"כ מלכתחילה לא יועיל לרדת ביניהם, ולא מצאנו פתח ותעלה בדבר.

מחללים שבת אפי' משבת לשבת

והנה מה שאמרו ביומא (דף טז), שמחללים שבת אפי' משבת לשבת, באמרוהו הרופאים לשמונה ימים, לק"מ כי שם כבר הוא חולה ומסוכן למות, וכמו כל חולה מסוכן, שאין חשש שימות ברגע זה, אלא שמצבו ירדד וימות, וכן קי"ל בהלכות יוה"כ בשו"ע (פ"ב פ"ד) ובנושאי כלים, שמאכילים ביוה"כ חולה, אפי' מחשש שרק יכבד חוליו, אפי' אין חשש שימות, והיינו כאמור, שחוששים שעי"ז בסוף ימות.

אמנם רבינו ירוחם (פ"ב נ"ב ע"ב ע"ג), גבי חילול שבת לחולה כותב בשם י"א שכל דבר שאין בו סכנה עתה, אע"פ שיוכל לבא אח"כ לידי סכנה, אין מחללין עליו את השבת באיסור דאורייתא, אלא שבות דרבנן, והביאו הב"י (פ"ב ע"ב ע"ג ע"ד), אולם המג"א (פ"ב ע"ב ע"ג) הוכיח שלדעת השו"ע אפי' כשהסכנה רק עתידית, מחללים עליו את השבת במלאכות דאורייתא, כמ"ש בהל' יוה"כ וכו"ל, ושכ"כ בה"ח הלבוש והמהרי"ל ודלא כהט"ז, וכ"כ הגרע"ק א' והובא בשעה"צ (פ"ב ע"ב ע"ג), בביאור דברי השו"ע.

היתר לספר קומי למי שהולך לרגל במדינת אויב

והנה במסכת מעילה (פ"ב), פעם אחת גזרה המלכות גזרה שלא ישמרו שבת ולא ימולו בניהם ויבעלו נדות, הלך רבי ראובן בן איסטרובלי וסיפר קומי והלך וישב עמהם, ועי"כ ביטל הגזירה. ומבואר ברש"י שם, שבסיפור קומי יש איסור ל"ת של לא תלכו בחוקות הגויים, וא"כ בכ"ז הותר הדבר בשביל הצלת ישראל מעוון, בודאי הוא הדין הצלת ישראל מפקו"נ, וז"ל: גילה שער שעל מצחו והניח שער אחריו כעין בלורית שעובדי כוכבים עושין, כדי שלא יכירו בו שהוא יהודי. וכן מבואר ברש"י סוף סוטה (מ"ט), שביאר דהמספר קומי ה"ז מדרכי האמורי, שהן מניחין בלורית לשם עבודת כוכבים.

וכן נראה מדברי הרמב"ם בס' המצוות, שכ' דשורש איסור בלורית משום ל"ת ובחוקותיהם לא תלכו, וכ"כ להדיא ביד החזקה (פ"ק פ"א מהל' עניינים), שהעושה כן לוקה, ובכ"ז התירו למי שהוא מקורב למלכות. אמנם התוס' כ' שעשה כדי להתנכר שלא יכירו בו שהוא יהודי, שיהודים אינם מספרים קומי. משמע דס"ל שלא עבר בזה על איסור דאורייתא, וכן מבואר להדיא במאירי סוף סוטה.

והנה אע"פ שבמעשה זה דרבי ראובן בן איסטרובלי לא היה מפני חשש עתידי, אלא הלך כדי לבטל גזירה קיימת, מ"מ בב"ק (פ"ב), משמע שאף מפני סכנה עתידית התירו כן, שאמרו שם שההיתר משום קירוב למלכות, שהביאו ראייה מדתניא המספר קומי הרי זה מדרכי האמורי, אבטלמוס בר ראובן התירו לו לספר קומי מפני שהוא קרוב למלכות, דכמו"כ של בית רבן גמליאל התירו להם לספר בחכמת יונית מפני שקרובים למלכות. וא"כ לאו דוקא בעת מלחמה.

וכן מבואר ברמב"ם (פ"ק פ"א מהל' עניינים), ובשו"ע (יו"ד סי' ק"ב ע"ב) שההיתר לכל מי שהוא מקורב למלכות.

[אמנם התוס' בב"ק לשיטתם במעילה, שכ' שהתירו לבית רבן גמליאל לספר קומי, כי מתחילה לא גזרו על קרובים למלכות, וגם הוא היה רגיל אצל המלכות, כמבואר במעילה (פ"ק ע"ב), שהלך אבטלמוס בן ראובן וסיפר קומי שלא יכירו שהוא יהודי והטעה אותם].

והנה לדעת רש"י והרמב"ם, במה שהתירו למי שמקורב למלכות לספר קומי, מוכח לכאן שיש היתר לעבור אף על לאו דאורייתא וכדומה, בשביל הצלה עתידית. והדבר תלוי בשני תירוצי מרן הכסף משנה (פסלות ע"ז פק"י ס"א), שהקשה היאך היה כח ביד חכמים להתיר איסור תורה לקרובי המלכות. ותירץ:

א', משום הצלת ישראל התיירו, וכשישראלים עומדים לפני המלכים הם מצילים את ישראל, וכן אותם ארבע מאות ילדים שהיו לדוד ג'כ הצלת ישראל הוי, שהרי מבעתים את האויבים.

ב', התורה לא פרטה דבר אלא אמרה "ובחוקותיהם לא תלכו", ומסרה הדבר לחכמים והם ראו שאין לגזור על הקרובים למלכות. והנה לתירוצי הראשון מבואר שגם מפני חשש עתידי יש לדנונו כפקו"ג, ולפי תירוצי השני, אה"נ לא עברו על איסור במה שסיפרו קומי, דכה"ג לא הוי איסור. וכן תירץ הט"ז (י"ד קע"ט). ולפי"ז א"א להביא ראיה לדינא מסיפור קומי, שאף חשש סכנה עתידית הוי פקו"ג, כי לתירוץ בתרא של הב"י להרמב"ם מה שהתירו זאת, היינו מפני שכה"ג אינו בכלל האיסור.

ובחי' מרן הגרי"ש אלישיב זצ"ל (סוטה מט:), כ' שתירוץ הכס"מ דמשום הצלת ישראל התיירו, שכשישראלים עומדים לפני מלכים הם מצילים את ישראל, הוא תירוץ דחוק, דוכי בשביל חשש רחוק דפקו"ג יתירו דבר עבירה. והקשה ג"כ על תירוצי השני, וכתב ליישב ע"פ דמוכח בב"ח (י"ד קע"ט), דהיא שאינו עושה להידמות לעכו"ם אין איסור דאורייתא, ומ"מ אסור מדרבנן, ולכן כאן שאינו עושה להידמות לדרכי האמורי, אלא משום כבוד מלכות או שלא יבחינו בו, ואינו אסור אלא מדרבנן, התיירו למי שמקורב למלכות. ומובא כן ג"כ בשם המהרי"ק.

היאך חזקיהו המלך גזר את ספר רפואות

ויש להקשות דהנה איתא בגמרא (ברכות י: פסחים יז), שחזקיהו המלך גזר ספר רפואות' והודו לו חכמים, ופירש רש"י הטעם, שלא היה ליבם נכנע על חולים אלא מתרפאין מיד. וצ"ע היאך חזקיהו גזר ספר הרפואות, והלא לכאורה עבר בזה על לאו דלא תעמוד על דם רעך, זאת ועוד הרי היה בדבר פקוח נפש לחולים שיש בהן סכנה, ובשלמא לפירוש הרמב"ם (פסחים ט"ז ונמוקה נזכיר ט"ז פק"י) נחא, שפירש שאותם רפואות היו סגולות מדרכי האמורי ולכן גזר חזקיהו, אולם לדברי רש"י שרק כדי שישעבדו ליבם למקום גזר, והיה ספר רפואות כפשוטו, קשה כאמור היאך חכמים הודו לחזקיהו?

והנה בחיבורי שאגת יוסף סכנה ורפואה בסופו, הבאתי לתרץ שחזקיהו עשה כן מדין הוראת שעה, כמ"ש בגמרא (יבמות ג: פסחים מו:), שב"ד מכין ועונשין שלא מן התורה, ולא לעבור על ד"ת, אלא לעשות סייג לתורה, ומעשה באדם אחד שרכב על סוס בשבת בימי יוונים, והביאוהו לב"ד וסקלוהו, לא מפני שראוי לכך אלא שהשעה צריכה לכך, ושוב מעשה באדם אחד שהטיח באשתו תחת התאנה, והביאוהו לבית דין והלקוהו, לא מפני שראוי לכך אלא שהשעה צריכה לכך. וכן נפסק בשו"ע (סו"מ סי' ג'), שכל ב"ד אפילו אינם סמוכים בא"י, אם רואים שהעם פרוצים בעבירות (והט"ז נו"ק שט"ה טו"ה), היו דנין בין מיתה בין ממוון, בין כל דיני עונש, ואפילו אין בדבר עדות גמורה וכו', וכל מעשיהם יהיו לשם שמים, ודוקא גדול הדור, או טובי העיר שהימחום ב"ד עליהם.

אמנם עדיין צ"ע שיתכן שרק ב"ד יש היתר להרוג מדין הוראת שעה, להעמדת הדת, ע"י שנמנו וגמרו ופסקו לעשות כן, אבל מלך צ"ע אם רשאי לעשות כן מדין הו"ש בענייני דת ותורה.

ולכאן יש לדקדק כן ממ"ש הרמב"ם (פ"ג ממלכים ט"ז): כל ההורג נפשות שלא בראיה ברורה, או בלא התראה, אפילו בעד אחד, או שונא שהרג בשגגה, יש למלך רשות

להורגו ולתקן העולם כפי מה שהשעה צריכה, עכ"ל. הרי שדוקא לענין תיקון העולם, שלא ירבו רוצחים וכדומה, מותר למלך להרוג מדין הו"ש, אבל לא כדי להעמדת הדת על תילה, כגון בענייני שבת ורפואה שיתנו ליבם למקום, וממה שאמרו על ג' הודו לו ועל ג' לא הודו לו, מוכח שחזקיהו לא עשה כן ע"פ ב"ד, וצ"ע.

ומצאתי לי תנא דמסייע, שכ"כ האור שמח (ס"ט), שהדבר ברור שדוקא לרוצח יש היתר למלך להורגו מדין הו"ש, אבל בעניינים של בין אדם למקום, כמו בהטיח את אשתו תחת התאנה, או רכב על סוס בשבת, שזה אינו נוגע לתיקון המדינה כלל, אין זה שייך למלכי ב"ד, רק לסנהדרין. והקשה מהירושלמי סנהדרין (י: ג) גברא חסידיא אזיל ומסהיד עלן ומרן דוד קטל לן, הרי דעל עריות היה הורג ע"פ עד אחד, ותירץ שאולי הכוונה שהיה מעמידו בקשרי המלחמה, כמו שעשה לאוריה החיתי. והוסיף דאף לגנבים היה רשות להורג מדין המלכות כמבואר בב"מ (פ"ג), ועי' בב"י (סו"מ פ"ג). וג"כ שאני שם, שלא היו נהרגים ע"י ישראל.

ברם לפי מה שנתבאר לעיל נחא, דכיון דבדבר עתידי לא שייך דין פקו"ג, כמו"כ לא היה איסור מוחלט בגניזת ספר הרפואות, שבאותה שעה היו רבים בקיאים בספר זה, ונמצא שלאותה שעה לא היה שייך חשש פקו"ג, וכיון שכל החשש הוא רק לעתיד שעלול להשתכח, ולא יהיה מצוי בידי כל אחד, לכן הותר לגונוו כדי שישעבדו הכל ליבם למקום. ויסוד הדברים רמוזים במהרש"א (גיטין ס"ה), שהקשה מדוע הביאו חכמי התלמוד בש"ס ענייני רפואות, והלא חזקיהו המלך גזר ספר הרפואות כדי שיבקשו רחמים, וכ' דה"ט שכתבו בתלמוד ענייני רפואות, מאותו דין שהותר לכתוב תורה שבע"פ, משום עת לעשות לה' הפרו תורתך, שראו שהתורה משתכחת, ומה"ט הותר לכתוב רפואות.

ומבואר כאמור, שבאותה שעה שחזקיהו גזר, לא היתה סכנה מיידית, ועיקר כוונתו שע"י שגזרו מאותה שעה כבר יתנו ליבם למקום, כי ידעו הכל שסופו של כל דבר גזרו להשתכח.

היאך חכמים סמכו על הנס לגבי עיבור מעוברת

עוד נראה להביא ראיה לאסור, ממ"ש ביבמות (י:), תני רב ביבי קמיה דרב נחמן שלוש נשים משמשות כמוך, קטנה מעוברת ומניקה, קטנה שמא תתעבר ותמות, מעוברת שמא תעשה עוברת סנדל, מניקה שמא תתעבר ותפסיק להניק בנה וימות דברי רבי מאיר, וחכמים אומרים אחת זו ואחת זו משמשת כדרכה והולכת ומן השמים ירחמו, משום שנא' (תהלים קט"ו) שומר פתאים ה'. וצ"ע היאך חכמים התיירו וחייבוהו לשמש כדרכה ולסמוך על הנס, אפילו שהדבר כרוך בסכנה גדולה, ובמה שונה סכנה זו מכל סכנה אחרת שאין סומכין על הנס?

ובשו"ת מהרש"ם (פ"ג סימן נ"ח) תירץ דמ"מ אין מצוי כ"כ שקטנה מעוברת ומניקת יתעברו ויבואו לידי סכנה, ולכן בזה אמרו שומר פתאים ה', ור"מ לשיטתו דחייש למיעוט, ורבנן סומכים על הרוב, לכן אמרו מן השמים ירחמו, וכן תירץ הנצי"ב מוולאז'ין זצ"ל בשו"ת משיב דבר (פ"ג סי' פ"ח ד"ה כ"ג נ"ה), וכ"כ בשו"ת דברי יציב (י"ד סי' ז' ד"ה וצ"ל) בשם הפוסקים. וכ"כ בשו"ת צמח צדק החדשות (פ"ג סימן פ"ט). וע"ע מ"ש בזה בקובץ שיעורים כתובות (ט"ז), והבאתי דבריהם בחיבורי שאגת יוסף סכנה ורפואה (פ"ג מ"ג).

אמנם עדיין קצ"ע שאין סומכים על הנס במקום חשש סכנה, ואפילו ספיקות הרבה מחללים את השבת, ומאי שנא כאן שלא חששו כלל מפני הסכנה, והרי אפי' ר"מ בעל הנס, שבכמה מקומות אינו חושש לסכנה, כאן חשש ואמר שמשמות כמוך.

מה בין מרגלי משה למרגלי יהושע? המשך מעמוד 1:

ביאור ד'

ע"ל בס"ד כי רב החילוק בין מרגלי משה ליהושע, כי מרגלי משה הלכו ברגל גסה וגאווה, רצוני לומר, שלא היה להם ממה להתירא, שהיתה להם הבטחה שיחזרו חיים, כי הקב"ה אמר למשה שלא לך, והיינו שילכו לרגל ויחזרו בחיים להודיע מה שבדקו, וכן עשה להם ניסים הרבה שלא יהיו יושבי כנען נותנים עיניהם עליהם, כמו"ש בגמרא (סוטה לה.), שכל מקום שהלכו מת החשוב שלהם כדי שיהיו טרודים ולא ישאלו אחריהם, ויש אומרים שאיבו נפטר והיו טרודים כולם בהספדו. א"כ היו בטוחים בעצמם, ולא נתנו ליבם לשוב בתשובה, משא"כ מרגלי יהושע שציווה אותם ללכת מבלי שירגישו בהם, כמו"ש רש"י ביהושע, וכ"כ שם הרד"ק עה"פ "חרש לאמר", הזהירם שילכו בשתיקה הולכים כחרשים שלא ירגישו בהם, כמו ויתחרשו כל הלילה. וגם נודע למלך יריחו שבאו הם לרגל אותה, ורדפו אחריהם, ורחב הזונה הסתירה אותם, והורתה להם אח"כ להתחבא שלושה ימים, ובאותה שעה היו בצרה גדולה, כמו"ש במדרש ילקו"ש (יהושע י"ב) שמכאן שאין הקב"ה מניח את הצדיקים בצרה יותר משלושה ימים. והוצרכה להוריד אותם בחבל בעד החלון מעבר לחומה, א"כ כל לכתם שהותם וחזרתם היו בפחד נורא שמא יגרום החטא ויתפסו וימתו, לכן היו שרויים תמיד בתשובה, ולא באו לידי חטא. כעין מ"ש בנדה (ד.), הספנים כולם צדיקים. ובמשנה בקידושין (פב.), הגמלין רובן כשרין, ופירש רש"י, שפורשין למדברות למקום גדודי חיות וליסטין ויראים לנפשם ומשברים ליבם למקום. הספנין רובן חסידים, ופירש רש"י, שפורשין למקום הסכנה ותמיד הם ברעדה יותר מן הגמלין.

ביאור ה'

בלכתנו בדרך זו שהמרגלים של יהושע היו נתונים בסכנה ופחד נורא, כל זמן לכתם ובואם, כמו שנתבאר בתירוץ הקודם, לפי"ע ע"ל שהועיל להם לא לחטוא, לפי שהלכו לקיים את המצוה במסירות נפש, והתעוררתי לפרש כן בס"ד מתוך לשון המדרש רבה בפרשתו, וז"ל: אין לך חביב לפני הקב"ה כשליח שמשלתח לעשות מצוה ונותן נפשו כדי שיצליח בשליחתו, ואין לך בני אדם שנשתלחו לעשות מצוה ונותנין נפשם להצליח בשליחתו כמותם שנים ששלח יהושע בן נון שנא' (יהושע ב) "וישלח יהושע בן נון מן השטים שנים" מי היו, שנו רבותינו אלו פנחס וכלב, והלכו ונתנו נפשם והצליחו בשליחתו. וכן נראה כמו"ש במדרש תנחומא בפרשתו, שמשבח את המרגלים שיהושע שלח, שאע"פ שהיו בסכנה מ"מ נחבאו ועשו את כל הפעולות כדי שתצליח שליחתם

ביאור ו'

ע"ל בס"ד ע"פ מ"ש חז"ל שמושה רבינו התפלל על יהושע, כמו"ש במסכת סוטה (לד:), יהושע כבר בקש משה עליו רחמים, שנא' "ויקרא משה להושע בן נון יהושע", יה יושיעך מעצת מרגלים. וא"כ בכח תפילה זו של משה, ניצול יהושע בשעה ששלח את המרגלים, שלא תהיה עצה רעה של המרגלים, כאותם המרגלים הראשונים שחטאו, כי תפילתו של משה היתה רק על יהושע כמבואר בגמרא שם. ולכן עמדה לו אותה תפילה, בשעה שהלך עם המרגלים בשליחות משה, וגם לאותה שעה ששלח את המרגלים לרגל את יריחו. והבן כמה גדל כוחו ותפילתו של משה, כמו שמצינו בכל התורה כולה.

ביאור ז'

ע"ל בס"ד דאדרבה ע"י שיהושע עמד בניסיון בשעה שמושה רבינו שלח אותו לרגל את הארץ, ולא נמשך אחר עצת המרגלים להוציא דיבת הארץ רעה, בזה כבר השלים ותיקן דבר זה, והוא שעמד לו שלא תצא על ידו תקלה בשליחת מרגלים לרגל את יריחו, כדי לכבוש את הארץ, משא"כ משה שהגם שהיה צדיק, מ"מ לא התנסה בדבר, א"כ היו המרגלים והעם צריכים זכות בפני עצמם, אבל אצל יהושע שעמד כבר בניסיון, היה הצלה למרגלים ולעם מוכחו.

וראיתי לבעל השד"ח בספרו פאת השדה (מש"ב טו אות י"ח), שתירץ בשם שו"ת בניין ציון (סנין קל"ז) בתשו' מהראש"ל כמוהר"א אשכנזי, שיש חילוק בין אם הסכנה קיימת, שבוה אין סומכים על הנס, לבין אם החשש רק מפני סכנה עתידית שאינה קיימת עתה שבוה הולכים אחרי הרוב וסומכים על הנס, ודלא כבניין ציון עצמו (בס"ד ז'). שפקפק על חילוק זה מסוגיא דיומא (פד). ובספר זכר עשה הביא שכ"כ עוד מפרשים. ומעתה יש מזה סיעתא למ"ש לחלק בין סכנה קיימת, לסכנה והצלה עתידית כמו בנידו"ד, שאין היתר לעבור על איסורים בשביל זה.

ויש להביא קצת סיעתא לדברי השד"ח מהספרי (פסח דכ"ט), "לא תגורו מפני איש", שמא תאמר מתיירא אני מאיש פלוני שמא יהרגני או את בני, שמא ידליק את גדישי או שמא יקצץ את נטיעותי, ת"ל "לא תגורו מפני איש", ועיין סנהדרין (י.) וש"ע (ס"ט ט"ז ס"י ט"ז). ומבואר שאסור לדין ההתיירא מאיש מלהורות הדין, ומשמע שהדין חייב לדון גם במקום שיש סכנה שיהרגוהו לו או לבנו וכדו' מדין "לא תגורו מפני איש", וצ"ע שהלא בידוע הלכה היא שפקו"ג דוחה כל התורה כולה. ברם לאור חידושו של השד"ח דברי הספרי מיושבים כמין חומר, שאף אם נאמר שמחייב הספרי לדין להמשיך ולדון אף במקום סכנה ודאית, מ"מ כיון שעתה אין על הדין סכנה כלל, וכל החשש רק מפני סכנה עתידית, שאח"כ ירגוהו לו או לבנו. לכן הולכים בוה אחרי הרוב, שרוב דיינים לא ניוקים, ושפיר ניתן לסמוך בוה על הנס.

וע"כ למעשה מסתבר שכל כוונת הספרי שאסור לדין להימנע מלדון, דוקא שאין סכנה ודאית ממש, אלא שהדין רוצה להימנע מפני חשש שמתיירא שמא יעול לו הנאשם כך וכך, מפני גבורתו ומעשיו הרעים. כלשון הספרי "שמא תאמר מתיירא אני". אבל אם באמת אם יש סכנה ודאית, כגון שאותם רשעים בעלי זרוע מאימים על הדין, אינו חייב להמשיך ולהתעסק בדין, (ועי' גיטין ד',) ובכ"ז מצוה שלא יתיירא ויחרוץ הדין. וכן העלה בשו"ת שבות יעקב (ס"ב קמ"ג) שאף אחרי שממע הדין את דבריהם, אם יש ספק סכנת נפשות, רשאי הדין להסתלק מהדין, אפי' אחרי שיועד היאך הדין נוטה, דאין לך דבר שעומד בפני ספק פיקו"ג. וע"ע מ"ש בוה בשלהבת יוסף (פסח דכ"ט).

להאזנה להספד
על מרן הגאון
ר' גרשון אדלשטיין זצ"ל
073-371-8053
 זייג, והקיש: 297

משא להספד הודפס בגיליון הקודם

"עץ חיים למוזיקאים בה ותומכיה מאושר"
 יו"ל לזכות ידידנו האזוים היקרים והנעימים
 אוהבי התורה פטרוננו העלון "אשכול יוסף"
 בור **ג'דעון זיסים** הי"ו ובור **אהרן זיסים** הי"ו
 אורך ימים בימינה בשמאלה עושר וכבוד,
 בבריאות איתנא ונהורא מעליא עיובע שמוזות וכט"ס.
 בכלל הברכות יבורך ידידנו היקר **ע'לובני זיסים** הי"ו
מוקדש ומוצאח לע"ז הזריהם היקרים:
סאלם אליה בן מסערה ז"ל, **זריה** בת זריה ע"ה
לע"ז זיסים בן זריה ז"ל, ולע"ז **זיסים מולכם** בן סלימה ז"ל
 ולע"ז **מיכאל** בן חזיה ז"ל, **ת. ז. ב. ה.**

"קול התור נשמע בארצנו"
להאזנה לשיעורי
מוה"ר יוסף זוי סימן טוב שליט"א
 מוזה"ס "כרם יוסף" ו"אשכול יוסף" ע"ה"ת
073-371-8053
שמעו ותזו נבליכם
 לציונתוק והאזנה בשידור זוי: זייג והקיש #
את השיעורים ניתן להוריד ממערכות
"קול הלשון"